

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 2 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και
Θρησκευμάτων

«Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά,
στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή»

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδάτος Γιάννης
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα
Μπασιτέα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι»

Καλομοίρα Σακελλαράκη, Σταύρος Καπράνος

doi: [10.12681/edusc.358](https://doi.org/10.12681/edusc.358)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σακελλαράκη Κ., & Καπράνος Σ. (2016). Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι». *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2015(2)*, 1192-1196. <https://doi.org/10.12681/edusc.358>

Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι»

Καλομοίρα Κ. Σακελλαράκη
Υποψήφια Διδάκτωρ Φιλολογίας
kalsakellaraki@gmail.com

Σταύρος Αθ. Καπράνος
MsC Φιλολογίας
stkapranos@yahoo.gr

Περίληψη

Η συγκεκριμένη εισήγηση πραγματεύεται την εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα μέσα από τα έργα του «Πολιτεία» και «Νόμοι» συνδέοντάς την παράλληλα με την τωρινή κατάσταση. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως η πλατωνική σκέψη είναι κατά κύριο λόγο παιδευτική και πως η παιδεία είναι αυτή που ολοκληρώνει τον άνθρωπο. Στη συγκεκριμένη έρευνα θα γίνει διαχωρισμός των πολιτών σε τρεις τάξεις μέσα από το έργο «Πολιτεία» και θα τονιστεί ιδιαίτερα η περίπτωση της τάξεως των Αρχόντων. Θα επισημανθεί πως η συγκεκριμένη τάξη προϋποθέτει μια εκπαίδευση που θα διασφαλίζει την επικυρωμένη γνώση αιώνιων και αμετάβλητων αληθειών. Τονίζεται, επίσης, μέσα από το έργο «Νόμοι», το ζήτημα της πνευματικής καλλιέργειας και εξετάζεται λεπτομερειακά ο ιδανικός κυβερνήτης. Θα διευκρινιστεί πως η μόρφωση είναι εκείνη που κατευθύνει τον άνθρωπο από την παιδική κιόλας ηλικία στην αρετή και του επιφέρει την επιθυμία να γίνει ένας τέλειος πολίτης που θα γνωρίζει τον τρόπο που κυβερνά. Σημειώνεται, πως η παιδεία σήμερα αποτελεί ένα δημόσιο αγαθό, το οποίο η Πολιτεία επιβάλλεται να παρέχει στους πολίτες της, δίνοντας συγχρόνως έμφαση στη δια βίου μάθηση και τη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Διαπιστώνεται, πως η εκπαίδευση του Πλάτωνα είναι συγκαιρινή αφού θα αποτελούσε το όχημα της σημερινής πολιτείας με γνώμονα πάντα τις desideratum γνώσεις. Τονίζεται, τέλος, το πρόβλημα της σημερινής κατάστασης, κατά το οποίο οι πολίτες αρκούνται στην απόκτηση τεχνικών γνώσεων και ενδιαφερόντων για την ειδίκευση και τους επαγγελματικούς σκοπούς και όχι για πνευματικές δεξιότητες και σφαιρική παιδεία.

Λέξεις-Κλειδιά: Εκπαίδευση, Πολιτεία, Νόμοι, μόρφωση, δια βίου μάθηση

Abstract

This paper discusses Plato's educational policy in his dialogues "Politeia" and "Nomoi", by connecting this with the current situation. It is mentioned that Platonic thought is for the most part educational and that education is the only one that completes human. People will be distinguished into three social classes in Platonic dialogue "Politeia" and the class of Lords will be especially highlighted in this research. It will be noted that this particular class requires education that will ensure the authenticated knowledge of eternal and immutable truths. The issue of intellectual culture is highlighted in his dialogue "Nomoi" and the ideal ruler will be examined in detail. It will be clarified that education is the one that directs man from an early age in virtue and bring about the desire to become a perfect citizen, who knows how to govern. It will be noted that modern education is a public good, which the state must provide to its citizens, while giving emphasis on a life-long learning and improve the quality of education. Plato's education is contemporaneous because it was the

“vehicle” of the current state always with the desideratum knowledge. Finally, the problem of the current situation is highlighted, according to which citizens are satisfied with the acquisition of technical knowledge and interests for specialization and professional purposes and not for spiritual skills and spherical education.

Key-words: Education, Politeia, Nomoi, life-long learning

Ο Πλάτων είναι ένας από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους καθώς συνέθεσε κομμάτια για ερωτήματα που αφορούσαν την ηθική, τη γνώση, την φιλοσοφία αλλά και τις επιστήμες. Προσπάθησε να αναλύσει την έννοια της εκπαίδευσης καθώς θεωρούσε πως συνδέεται άμεσα με την πολιτική από τη στιγμή που η πλατωνική φιλοσοφία δεν αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ατομικά αλλά κυρίως ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας και της πόλης. Προσπάθησε να αναζητήσει κατά πόσο ένα σύστημα παιδείας που θα συνδυάζει την εκπαίδευση με την πολιτική θα μπορούσε να παράσχει την καλύτερη δυνατή ευημερία, που θα επιθυμούσε κάθε πολίτης αλλά και κάθε πολιτεία.

Η πλατωνική σκέψη ήταν κατά βάση παιδευτική και όχι τόσο πολιτική, αν αναλογιστεί κανείς πως η παιδεία είναι το βασικό έργο της πλατωνικής πολιτείας και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξής της. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα η παιδεία έχει τη δυνατότητα να οργανώσει τη ζωή σύμφωνα με την ιδέα της δικαιοσύνης αλλά παράλληλα αποτελεί και το πιο αποτελεσματικό μέσο για τη καλύτερη δυνατή διαμόρφωση του ήθους των πολιτών¹. Η παιδεία οφείλει να οδηγεί στην αυτογνωσία και να ολοκληρώνει τον άνθρωπο ενώ η ιδεώδης πολιτεία της δικαιοσύνης θα θεωρείται ως ένας παιδευτικός θεσμός, στον οποίο θα κατέχουν πρωταρχική θέση η ανατροφή και η παιδεία. Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ενιαίο για άνδρες και γυναίκες αποκλείοντας την ποίηση, τη μουσική και το θέατρο αφού θεωρούνταν τέχνες που δε στόχευαν τόσο στη λογική όσο στα πάθη, που αφορούσαν το κατώτερο μέρος της ψυχής. Αυτή η απαγόρευση ερχόταν να γίνει πιο αυστηρή κυρίως στην τάξη των Φυλάκων και των Αρχόντων καθώς όφειλαν να αποφεύγουν οποιαδήποτε είδους διαφθορά και να μην επιτρέπουν να υπερισχύει το κατώτερο μέρος της ψυχής έναντι των άλλων δυο προκειμένου να διασφαλισθεί η αρμονία.

Στο Γ' και Η' βιβλίο του έργου *Πολιτεία* περιγράφεται αναλυτικά το σύστημα της παιδείας αναφέροντας πως ύστερα από την διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης ακολουθεί ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που αναφέρεται στη ψυχή και αφορά την μουσική, στην οποία περιλαμβάνεται η ποίηση και η γυμναστική².

Η ίδια η φύση μοιράζει τους ανθρώπους στις τρεις κοινωνικές κατηγορίες των Αρχόντων, των Φυλάκων και των Δημιουργών. Ο Πλάτων έρχεται να μεθοδεύσει την συγκεκριμένη ταξική θεωρία με τον μύθο των μετάλλων αιτιολογώντας την κατάταξη των πολιτών προκειμένου να πειστούν πρωτίστως οι Άρχοντες και οι Φύλακες και εν συνεχεία τα υπόλοιπα στρώματα της κοινωνίας.

Η διαφορά της τάξης των Φυλάκων είναι πως αποτελεί τους «παντελείς φύλακες», οι οποίοι ξεχωρίζουν για την φιλοσοφική τους παιδεία αλλά και για τις στρατιωτικές τους ικανότητες (414b) και γι' αυτό ακριβώς τον λόγο εισέρχονται στην τάξη των Φιλοσόφων. Κριτήριο επιλογής αποτελεί η επίδοσή τους κατά τα χρόνια της εκπαίδευσής τους. Όταν κρίνονται άξιοι για ανώτερη δράση, υποβάλλονται σε μια ανώτερη πνευματική και ηθική αγωγή, καθώς οφείλουν να γνωρίζουν την βαθύτερη ουσία των πραγμάτων. Διδάσκονται, επομένως, την μαθηματική παιδεία και η οποία

¹ Δ.Ν. Σακκάς, Πλάτων 125, Νικ. Α' Μέμμος, Πολιτεία Πλάτωνα 669

² Οπ.π. 411e 6

διασφαλίζει μια επικυρωμένη γνώση αμετάβλητων και αιώνιων αληθειών. Αποτελεί την τρίτη βαθμίδα της γνώσης κατά την οποία η ψυχή προχωρά από τα αισθητά στα νοητά, προκειμένου να αντιληφθούν οι μελλοντικοί Άρχοντες πως το νοητό είναι το πραγματικό³. Η εκπαίδευσή τους είναι δεκαετής και αποτελεί το προάγγελμα της πορείας της ψυχής προς τις Ιδέες. Αυτοί που θα αντιληφθούν με την νόησή τους τις Ιδέες θα είναι οι καταλληλότεροι προκειμένου να ασκήσουν την εξουσία.

Η φιλοσοφία είναι η εσωτερική διαδικασία που θα ακολουθήσει η ψυχή για να μεταβεί από τον αισθητό κόσμο στις Ιδέες και να θεωρήσει τον αισθητό κόσμο σε σχέση με τις Ιδέες. Μόλις ολοκληρωθεί η εκπαίδευση τους ασχολούνται με τα πολεμικά και πολιτικά έργα και αφιερώνονται στην φιλοσοφία, όπου και πραγματοποιείται η εκλογή τους στην τάξη των Αρχόντων⁴.

Στο έργο του Πλάτωνα *Νόμοι* εξετάζεται λεπτομερώς ο ιδανικός κυβερνήτης αλλά και η καταλληλότητα του νόμου προκειμένου να γίνει η κοινωνία ένα ηθικά ορθό κατασκευάσμα. Ένας ισχυρός κώδικας, τα στοιχεία του οποίου δε θα επιδέχονται ουδεμία αλλαγή, θα καταστήσει δυνατή την υποστύλωση της ζωής μιας κοινωνίας⁵.

Στο Α' βιβλίο αναφέρονται απόψεις για την μόρφωση και τίθεται το ερώτημα για το κέρδος που επιφέρει η εκπαίδευση που μορφώνει όλους τους πολίτες. Η απάντηση έρχεται να δοθεί από έναν ηλικιωμένο Αθηναίο άνδρα, ο οποίος αναφέρει πως η κατάλληλη αγωγή είναι αυτή που τους κάνει σωστούς άνδρες και οι οποίοι θα πετύχουν στη ζωή τους και θα νικούν όλους τους εχθρούς στον πόλεμο (641c). Η εκπαίδευση άγει μια νίκη (626e 1) επί προσωπικού αλλά και συλλογικού εδάφους, υπό την προϋπόθεση ότι δε θα χαθεί ο χαρακτήρας της αγωγής ούτε θα δημιουργηθεί ένας αλαζονικός χαρακτήρας (641c)⁶. Αναφέρεται, επίσης, πως ένας άνθρωπος που επιθυμεί να είναι αγαθός οφείλει να καταπιάνεται με αυτό από την παιδική κιόλας ηλικία αλλά και να παρίσταται σε ενδεδειγμένη συνάφεια είτε με τη δουλειά είτε με το παιχνίδι. Το καταλληλότερο μέσο για την εκπαίδευση ενός παιδιού είναι το παιχνίδι, το οποίο καθιστά το οποιοδήποτε επάγγελμα αγαπητό στο παιδί μέχρι αυτό να λάβει την οριστική του μορφή όταν το παιδί μεγαλώσει.

Η μόρφωση, λοιπόν, είναι αυτή που κατευθύνει τον άνθρωπο από την παιδική του ηλικία στην αρετή αλλά του δίνει και την έντονη επιθυμία να γίνει ένας τέλειος πολίτης που θα γνωρίζει τον ιδανικό τρόπο να κυβερνά αλλά και να κυβερνιέται κατά το δίκαιο. Αυτό το είδος εκπαίδευσης θεωρείται μια αληθινά σωστή αγωγή και όχι αυτή που επιδιώκει την απόκτηση χρημάτων και δύναμης. Αυτός, επομένως, που εκπαιδεύεται με ορθό τρόπο εξελίσσεται σε καλό πολίτη.

Στο συγκεκριμένο έργο, ωστόσο, εξετάζεται και το ζήτημα της αρετής σύμφωνα με το οποίο κάθε όν αποτελεί και ξεχωριστή οντότητα. Πρόκειται για μια μονάδα που αποτελείται από την απόλαυση και τη θλίψη και που έχει συγκεκριμένες απόψεις για το μέλλον, τις ελπίδες, και οι οποίες αναφέρονται στο φόβο ή στο θάρρος. Έρχεται, λοιπόν, η κρίση η οποία υπερέχει όλων αυτών και επηρεάζει την αξία της απόλαυσης αλλά και της θλίψης. Όταν αυτή η κρίση σχετίζεται με την πόλη, την ονομάζουμε νόμο. Οι άνθρωποι έχουν πάθη μέσα τους που τους οδηγούν είτε στην αρετή είτε στην κακία. Η κρίση είναι αυτή που παίζει καθοριστικό ρόλο, αφού πρόκειται για τον καθοδηγητή που θα αποσαφηνίσει τα καθήκοντα όχι μόνο της μονάδας αλλά και της πόλης και θα ερμηνευθεί το ζήτημα της αρετής σε σχέση με την κακία αλλά και το πρόβλημα της εκπαίδευσης. Κάθε άνθρωπος αλλά και ο νομοθέτης οφείλει να εκτιμά

³ Κ. Τσάτσος, Κοινωνική Φιλοσοφία 147, Νικ. Α' Μέμμος, Πολιτεία Πλάτωνα 693, Ν.Μ. Σκουτερόπουλος Πολιτεία Ζ' 522b

⁴ Γ. Παναγιωτίδης, Πλάτων 267, J. Coleman, Πολιτική Σκέψη 233

⁵ Πλάτων, Νόμοι Τόμος Ι, 21

⁶ Οπ.π., 24

την αξία του φόβου τόσο στον ιδιωτικό αλλά και στον δημόσιο βίο, όπως επίσης και την αξία του θάρρους μπροστά στον ενδεχόμενο εχθρό προκειμένου να εκπαιδευτεί και για τις δυο αυτές αξίες. Η αξία της αρετής κατανοείται πλήρως μέσω των εμπειριών (694d-e) καθώς όλα αποβλέπουν σ' αυτήν (632e) έχοντας ως τίμημα τον αυτοέλεγχο, την δικαιοσύνη και την ορθή κρίση⁷. Τονίζεται, τέλος, η σημασία να μην υποκύπτουμε στον θυμό, την αγάπη, την αμάθεια, την απληστία αλλά και τον πλούτο. Επιδιώκεται η έρευνα της φύσης και των διαθέσεων τη ψυχής, που αποτελεί την μέγιστη συνδρομή στην πολιτική καθώς διαπλάθει ηθικά και πνευματικά καλούς χαρακτήρες.

Οι *Νόμοι* αποτελούν ένα σημαντικό και ουσιαστικό επιστέγασμα της πλατωνικής φιλοσοφίας καθώς ο Πλάτων τονίζει την ιδιαίτερη σημασία που επιβάλλεται να έχει η δικαιοσύνη αλλά και η καλή διοίκηση. Όλα αυτά θα πηγάζουν από την πιστή εφαρμογή των νόμων αλλά και από την ανάπτυξη του ατόμου⁸.

Η εκπαίδευση απασχόλησε στον μέγιστο βαθμό την σκέψη του Πλάτωνα και η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει το όχημα της σημερινής πολιτείας με γνώμονα τις desideratum γνώσεις και την αρμονική ανάπτυξη της ψυχής των πολιτών. Με την σωστή διδακτική μέθοδο προσπάθησε να φτάσει την Παιδεία σε ανώτερο επίπεδο. Με τη σωστή εκπαίδευση είναι δυνατό να ξεπεραστεί οποιοδήποτε εμπόδιο και να μετεξελιχθεί ο άνθρωπος σε ένα ανώτερο, ηθικό και εκπαιδευμένο ον (Νόμοι Β, 672c). Η παιδεία πρέπει να δημιουργεί ελεύθερους και δημοκρατικούς ανθρώπους αλλά και ελεύθερους και κριτικούς πολίτες. Εάν ο πολίτης αντιληφθεί την πραγματική διάσταση του προβλήματος, θα οδηγηθεί στην απαλλαγή από την δέσμευση και θα θεαθεί την αντικειμενική εκπαιδευτική πραγματική υπόσταση. Όλοι οι άνθρωποι έχουν την υποχρέωση να παλεύουν για το μέλλον της εκπαίδευσης, της νέας γενιάς και ολόκληρης της κοινωνίας. Ο σωστά εκπαιδευμένος άνθρωπος είναι δίκαιος και ευτυχισμένος, είναι ευσεβής και ενάρετος, είναι σεμνός, ηθικός, ψύχραιμος και σοβαρός (Νόμοι Β, 663 e). Είναι ένας ελεύθερος άνθρωπος.

Η παιδεία είναι ένα δημόσιο αγαθό, το οποίο επιβάλλεται να παρέχεται από την Πολιτεία στους πολίτες της. Ωστόσο, η Πολιτεία είναι υποχρεωμένη να συμβαδίζει με τις προσταγές της κάθε εποχής και να αλλάζει ουσιαστικά τον πυρήνα της. Υποχρέωσή της είναι να προετοιμάζει μελλοντικούς πολίτες αλλά και να θέτει ως στόχους της την δια βίου μάθηση, τη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης των παιδιών⁹.

Το πρόβλημα της σημερινής κατάστασης δεν έγκειται στο γεγονός ότι οι πολίτες δεν ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη εκπαιδευτική διαδικασία αλλά στο ότι αρκούνται στην απόκτηση τεχνικών γνώσεων για επαγγελματικούς σκοπούς και όχι στην απόκτηση πνευματικών δεξιοτήτων και σφαιρικής παιδείας.

Βιβλιογραφία

- Χ. Γκόβαρης – Ι. Ρουσσάκης, (2008), *Πολιτικές στην Εκπαίδευση*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα/
- Πλάτων, *Νόμοι*, Τόμος 1, (1991), Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, Κάκτος, Αθήνα

⁷ Οπ.π., 673

⁸ Νόμος Η', σ.22

⁹ Χ. Γκόβαρης-Ι.Ρουσσάκης, *Πολιτικές στην Εκπαίδευση*, 17-21

- Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, (1957), *Πολιτική Φιλοσοφία Πλάτωνος*, εκδ. Σεφερλή, Αθήνα
- Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, *Πολιτεία*, (2002), εκδ. Πόλις, Αθήνα.
- Δ.Ν. Σακκάς, (1985), *Πλάτων, Μια κριτική ανάλυση της κοινωνικής-πολιτικής θεωρίας του*, Gutenberg, Αθήνα.
- Νικ. Α. Μέμμος, (1994), *Πολιτεία Πλάτωνα*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη.